
Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1 (2023), 81-99

<http://dx.doi.org/10.29228/lamre.67982>

Araştırma Makalesi – Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14.09.2022 Kabul Tarihi Accepted: 25.11.2022

Liderlik ve Okuma Kültürü: Mustafa Kemal Atatürk Örneği

Leadership and Reading Culture: The Example of Mustafa Kemal Atatürk

İdem KÜLEKÇİ*

ÖZET

Bu çalışma, Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün özelliklerini ortaya koyarak, liderlik ve okuma kültürü arasındaki ilişkileri Mustafa Kemal Atatürk örneği üzerinde incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle, liderlik ve okuma kültürünün temel kavramları açıklanmış ve aralarındaki ilişkiye yönelik kuramsal bir çerçeve çizilmiştir. Kuramsal olarak okuma kültürünün liderlik özellikleri ile örtüştüğü, bu özellikleri geliştirdiği ve güçlendirdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürüne ilişkin olarak literatüre dayalı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün güçlü, sistematik, derin ve eleştirel bir okuma kültürüne sahip olduğu, okuma kültürünün O'nun vizyonunu ve liderlik niteliğini büyük oranda ve olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, okuma kültürü, okuma alışkanlığı, Mustafa Kemal Atatürk

ABSTRACT

This study was carried out to reveal the characteristics of Mustafa Kemal Atatürk's reading culture and to examine the relations between leadership and reading culture on the example of Mustafa Kemal Atatürk. The descriptive method was used in the research. In this context, first of all, the basic concepts of leadership and reading culture were explained and a theoretical framework was drawn for the relationship between them. Theoretically, it has been tried to reveal that reading culture overlaps with leadership characteristics, develops and strengthens these characteristics. Later, evaluations based on the literature were made regarding Mustafa Kemal Atatürk's reading culture. As a result of these evaluations, it was determined that Mustafa Kemal Atatürk had a strong, systematic, deep and critical reading culture, and the reading culture greatly and positively affected his vision and leadership quality.

Keywords: Leadership, reading habit, reading culture, Mustafa Kemal Atatürk

---

*Kütüphaneci, Ordu Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, idemkulekci@odu.edu.tr

GİRİŞ

Okuma kültürünün bireyin bilgilenmesini sağlama, eleştiri gücünü artırma, doğru-yanlış birbirinden ayırmayı olanaklı kılma, zekâyı geliştirme, etkileyiciliğini yükseltme gibi birçok bireysel işlevi (yararı) bulunmaktadır (Gazi, Çakı, C., Gülada ve Çakı, G., 2020; Tanju, 2010, s. 30-32, 35-36; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Yılmaz, 2012, s. 142-143, 146; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 238- 239; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Yılmaz, 2012, s. 211). Ayrıca okuma kültürünün bireysel yararlarının yanı sıra toplumsal yararları da vardır; toplumun gelişmişliğine ve çağdaş niteliğine katkıda bulunmaktadır (İnce Samur, 2017, s. 212, 218; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 238, 242).

Okuma kültürünün birey ve toplum yaşantısına katkılarına paralel olarak, birey ve toplum yaşantısında çeşitli açılardan etkileri olan liderler için de önemi yadsınamaz. Çünkü okuma kültürünün işlevleri bir liderin sahip olması gereken özellikleri içermektedir (Alkın, 2006, s.16-28; Sertoğlu, 2010, s.57-58; Uğur ve Sarıoğlu Uğur, 2014, s. 125; Kaya ve Pekel, 2021, s. 326-327; İnce Samur, 2017, s. 212, 218; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 238-239; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573).

Literatür araştırmasında, birçok liderin okuma kültürüne ilişkin çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. Örneğin Abraham Lincoln, Fatih Sultan Mehmet, Hitler gibi liderlerin okuma kültürünün güçlü olduğunu belirten çalışmalar literatürde mevcuttur (Kayadibi, 2003; Kershaw, 2008; Koranoz, 2020). Ancak literatürde okuma kültürü ile liderlik arasındaki ilişkinin doğrudan vurgulandığı çalışmalara rastlanmamıştır.

Liderlik ve okuma kültürü arasındaki ilişkiyi kuramsal olarak araştırıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün özelinde okuma kültürü ve liderliğin bağlantısı açısından inceleme yaparak bu ilişkiyi açıklamak önemlidir. Bu önem doğrultusunda çalışmada liderlik ve okuma kültürü arasındaki ilişki kuramsal olarak ele alınarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün özelinde okuma kültürü ve liderliğin bağlantısı açısından incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında okuma kültürü, liderlik, bir liderin taşıması gereken özellikler açıklanmış, okuma kültürünün bu özellikleri edinmedeki rolünün altı çizilmiştir.

LİDERLİK VE OKUMA KÜLTÜRÜ

Liderlik ve Özellikleri

Lider kavramı; belli şartlar altında bir grubu, insanları veya bütün bir toplumu aldığı kararlar ile bir yerden alıp bir yere götüren, insanların veya toplumların kaderleri üzerinde büyük etkiye sahip, büyük değişimlere neden olma durumu şeklinde tanımlanmaktadır (Kaya ve Pekel, 2021, s. 324; Arkan, 2001, s. 285; Alkın, 2006, s. 5-6).

Bir liderde bulunan özellikler ise şöyledir:

- Bireysel ilişkilerde ve haberleşmede başarılı olmaktadırlar.
- Kararlıdırlar, insanları idare edebilmektedirler.

- Yüksek seviyede yaratıcılıkları bulunmaktadır.
- Sistematik düşünebilmektedirler.
- Empati kurabilmektedirler.
- Fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklıdır.
- İradeleri yüksek, disiplinli kişilerdir.
- Muhakeme yapabilme yetenekleri bulunmaktadır.
- Zekâ seviyeleri yüksektir.
- Özgüvenleri yüksektir.
- Gerekğinde bağımsız karar alabilmekte, inisiyatif kullanabilmektedirler.
- Kültürel bilinçleri mevcuttur.
- Otokontrol düzeyleri yüksektir.
- Denge kurabilen, tutarlı insanlardır.
- Öngörülüdürler.
- Hizmet etmeye eğilimlidirler.
- Başkalarının gelişimine katkıda bulunmaktadırlar.
- Farklılıkları yönetebilmektedirler.
- Politik bilinçleri yüksektir.
- Başkalarını kolayca etkileyebilmektedirler.
- İletişim kurmada başarılı olmaktadırlar.
- Değişime uyum sağlayabilmektedirler.
- İşbirliği ve takım çalışması yapmada başarılı olmaktadırlar.
- Çatışmaları yönetebilmektedirler.
- Sağduyulu kişilerdir.
- Kavrama yetenekleri yüksek düzeydedir.
- Sade bir tavırları mevcuttur.
- Görevlerinde titiz olmaktadırlar.
- Bilimsel yöneticilik becerileri bulunmaktadır.
- Cesaretli kişilerdir.
- Astlarına güvenirlere ve onların fiziki ve ruhi refahlarını sağlamada yeteneklidirler.
- Risk alabilmektedirler ve mantıklı insanlardır.
- Çalışkanlardır.
- Düşüncelerini kolayca uygulamaya dökülebilmektedirler.
- Araştırmaya meraklıdır.
- Soğukkanlıdır.

- Taktik geliştirebilmektedirler.
- Motive etme yetenekleri gelişmiştir.
- Hayal güçleri gelişmiştir.
- Adalet duyguları ve dayanıklılıkları gelişmiştir.
- Konularında uzmandırlar (Alkın, 2006, s.16-28; Sertoğlu, 2010, s.57-58; Uğur ve Sarıoğlu Uğur, 2014, 125; Kaya ve Pekel, 2021, s. 326-327).

Ancak bu özellikleri taşıyan herkes lider olamayabilir. Lider olmak için insanların çeşitli açılardan güçlü olması gerekir. Bu güç kaynakları şöyledir:

- Ödül gücü: Bir lider astlarını gerektiğinde ödüllendirebilmelidir.
- Ceza gücü: Bir lider Astlarına gerektiğinde ceza verebilmelidir.
- Yasal güç: Lider olacak olan kişi belirli bir örgütte, hiyerarşik olarak belirli bir mevkide bulunmakta olup, astları ona itaat etmeleri gerektiğine inanmaktadır.
- Benzeşim gücü: Lider olacak olan kişi belli özellikleri dolayısıyla astlarında hayranlık, bağlılık uyandırmayı başarmalıdır
- Uzmanlık gücü: Lider olacak olan kişi birden çok alanda uzmanlık bilgisine sahip olmalıdır. Bu güç türü daha fazla uzmanlık bilgisine sahip kişilerin lider olmasını sağlamaktadır.
- Bilgi gücü: Bir lider bilgiye sahip olmalı ve bilgiyi yönetebilmelidir.
- Beğeniye dayanan güç: Bu güç türünün temelinde lider olacak kişinin; lideri olacağı kişilerin, toplumun gözünde karizmatik, sempatik görülebilmesi anlayışı bulunmaktadır.
- Fiziksel (askeri) güç: Askeri gücü elinde bulunduran kişilerin toplumların liderliğini yapabilmelerini içermektedir.
- Başarı/Ün gücü: Bu güç türü bir alanda başarı, ün elde etmiş kişilerin diğerlerinin lideri olabilmesi anlayışına dayanmaktadır.
- Çevre ve ilişkiler gücü: Çevresi, mesleki örgütlerle ve benzeri ile ilişkisi güçlü olan bireylerin lider olabilme olasılığı yüksektir.
- Yansıtıcı güç: Yeterince güçlü olmayan bireylerin güçlü düşünceleri savunarak, güçlü kişilerin desteğini alarak lider olabilme ihtimalini içermektedir (Alkın, 2006, s.32-37; Arıkan, 2001, s. 286).

Okuma Kültürü

Okuma kültürü, dinleme, evrensel okuryazarlık eleştirel okuma ve sorgulama yeteneklerinin geliştirilmesiyle birlikte okuma ve okuduklarını paylaşma isteğinin ve alışkanlığının toplumsal yaşam biçimine dönüşmesidir (İnce Samur, 2014, s. 157-158, 2017, s. 212; Kaya, 2014, s. 609; Körkuyu, 2014, s. 15). Ayrıca Yılmaz (2012, s. 146) çalışmasında okuma kültürünü “bir insanın okumak fiiliyle olan ilişkisinin seviyesi ve niteliği” olarak tanımlamıştır. Buradan okuma kültürüne sahip olmanın okuma alışkanlığının düzeyi ve niteliğinin yüksek olması şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

Okuma alışkanlığının okuma kültürüne dönüşmesinin insanlara, çağdaş ve demokratik bir toplum oluşturmak, kültürlenmeyi sağlamak, bilgiyi, eleştiri gücünü arttırmak, empati becerilerini güçlendirmek, psikolojik olarak rahatlamayı sağlamak gibi birçok işlevi (yararı) bulunmaktadır (İnce Samur, 2017, s. 212, 218; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 238-239). Bu işlevlerin bir liderden beklenebilecek özellikler olduğu düşünülürse, okuma kültürü ile liderlik arasında olumlu bir bağ olduğu varsayılabilir.

OKUMA KÜLTÜRÜ İLE LİDERLİĞİN İLİŞKİSİ

Liderlik ve okuma kültürü arasında olumlu bir bağ olduğu varsayılabilse de bu ilişkiyi irdelemek ve somut olarak ortaya koymak gerekir. Okuma kültürü ile liderlik arasındaki ilişkiyi irdelemek için okuma alışkanlığının lider özelliklerini kazanma konusunda ne tür yararlar sağladığını, hangi açılardan insanları güçlendirdiğini incelemek gerekir. Okuma alışkanlığı, bireyler üzerinde birçok olumlu karakteristik özelliğin gelişmesini sağlar; kitap okumak bireyin etkileyiciliğini artırır. Örneğin Mao Zedong kitaplar ve okuma eylemini etkili bir araç olarak kullanması sayesinde büyük kitleleri etkisi altına alan bir lider olmuştur (Gazi, Çakı, C., Gülada ve Çakı, G., 2020). Okuma alışkanlığı gelişen bireyler değişime daha çabuk uyum sağlayabilirler (Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007, s. 5).

Okuma alışkanlığının, bireysel karakteristik özellikler özelinde bireylerin duygusal ve ahlâki özellikleri üzerinde pek çok olumlu etkisi bulunmaktadır. Örneğin okuma alışkanlığı ile empati duygusunun gelişimi arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır (Erduran, 2018, s. 33); ayrıca okuma kültürünün adaletli olma üzerinde olumlu etkisi vardır (Tanju, 2010, s. 31) ve kitap okuma kişinin kendine olan güvenini arttırmaktadır (Kızıltaş, 2011, s. 104; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572; Kaya ve Pekel, 2021, s. 327). İrade ile okuma alışkanlığı arasında güçlü bir ilişki de bulunmaktadır. Okuma alışkanlığı edinen kişiler, iradeleri güçlü kişilerdir (Kesebir Toktar, 2012, s. 38). Buradan yola çıkarak bir bireyin kitap okudukça iradesini güçlendirdiği söylenebilir. Ayrıca irade ve disiplinin birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülürse kitap okumanın disiplinli olmayı sağlayacağı da söylenebilir (Yılmaz, 2012, s. 142, 146). Ayrıca okuma alışkanlığı merakı geliştirmekte ve merak duygusu dolayısıyla araştırma isteğini tetiklemektedir (Lickteig ve Russell, 1993, Tanju, 2010, s. 35-36).

Okuma alışkanlığının getirileri yalnızca duygusal anlamda olmamaktadır. Okuma alışkanlığının insan zihnine de birçok olumlu etkisi vardır. Öncelikle okuma alışkanlığı yaratıcılığı arttırmaktadır (Polat, 2017, s. 64; Polat ve Konaş, 2018, s. 1710; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Lickteig ve Russell, 1993; Tanju, 2010, s. 34; Çapoğlu, Alcıl, Ermiş ve Kırçıl, 2021). Okuma alışkanlığı ve sistematiklik arasında olumlu bir ilişki mevcuttur (Kural, 2018, s. 56). Okuma alışkanlığı zekâyı, mantığı, anlama gücünü, eleştirel düşünme yeteneğini de geliştirmektedir (Tanju, 2010, s. 30-32, 35-36; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Yılmaz, 2012, s. 142-143, 146; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 239). Ayrıca okuma alışkanlığı geliştirilerek sağduyunun da gelişmesi sağlanabilmektedir

(Kaygas, 2019, s. 36). Bir kişinin okuma alışkanlığı, kültürü ne derece gelişmiş olursa bir kişinin muhakeme yeteneği ve kavrama, analiz becerisi de o oranda artmaktadır (Karaaslan, 2016, s. 106; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Yılmaz, 2012, s. 211). Bu bağlamda bir kişinin mantığı, zekâsı, eleştirel düşünme yeteneği ve muhakeme yeteneği geliştikçe kararlılığı da gelişmektedir. Özetle temelde okuma kültürünün gelişmişliği aracılığı ile zekâ seviyesinin yükselmesinden muhakeme yeteneği ve kararlılık gibi zihne dayalı birçok liderlik özelliğinin gelişmesini sağlamaktadır (Tanju, 2010, s. 30, 36; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 573; Yılmaz, 2012, s. 143, 146; Karaaslan, 2016, s. 106; Gazi, Çakı, C., Gülada ve Çakı, G., 2020).

Okuma alışkanlığının insan karakterine, zihnine ve duygu durumuna olumlu etkilerinin dışında insanların sosyal iletişim becerilerine ve sosyal iletişim becerileri bağlamında iletişim ağına de olumlu etkisi bulunmaktadır; çünkü, okuma alışkanlığı iletişim becerilerini de geliştirmekte, sosyalleşmeyi sağlamaktadır (Tanju, 2010, s. 30-31; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572-573; Yılmaz, 2012, s. 143; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 238-239; Yılmaz, 2002, s. 442).

Okuma kültürü ve bilimsel yöneticilik becerilerinin kazanılması arasındaki ilişkiyi açıklamak da gerekir. Ancak bunu açıklamadan önce liderlik ve yöneticiliğin birbirine benzer kavramlar olsa da eş anlamlı olmadıklarını söylemek gerekmektedir. Basitçe açıklamak gerekirse her lider bir yöneticidir, dolayısıyla bilimsel yöneticilik becerilerine de sahiptir, ama her yönetici lider değildir, dolayısıyla her yönetici bilimsel yöneticilik becerilerine sahip değildir, ancak kitap okuma alışkanlığı kazanmanın bir insana lider vasfı yükleyebilmektedir. Dolayısıyla okuma kültürü sayesinde bir kişi bilimsel yöneticilik becerilerini edinebilmektedir demek olanaklıdır (Kaya ve Pekel, 2021, s. 327, 332).

Kitap okuma alışkanlığı, bilimsel yöneticilik becerileri ve sosyal iletişim becerilerinin kesişiminin özelinde başkalarını idare edebilmeyi de kolaylaştırabilecek bir alışkanlıktır; birbiriyle çatışan düşünceleri görüp anlamayı sağlayan, farklılıkları deneyimlemeyi olanaklı kılan bir unsurdur (Arıcı, 2008).

Okuma alışkanlığının bilgi ekseninde de bireylere ve bireyler bağlamında topluma çeşitli getirileri bulunmaktadır; bilgi birikimi ile kültürel birikim de artmaktadır (Ortaş, 2014, s. 324, 334; İnce Samur, 2017, s.212, 218; Öztürk ve Aksoy, 2016, s. 572; Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 237-239).

Okuma kültürünün güçlü olmasının insan sağlığına da olumlu etkileri ve yararları bulunmaktadır. Kitap okumak psikolojik olarak rahatlamayı, serinkanlı olmayı, soğukkanlılığı korumayı sağlar (Kurulgan ve Çekerol, 2008, s. 239). Ayrıca kitap okuma alışkanlığının ruh sağlığıyla birlikte fiziksel sağlığa da olumlu etkisinin olduğu söylenebilir. Kitap okumak doğrudan fiziksel sağlığı yerinde olmayan bir insana sağlığını her zaman tamamen kazandırmayabilir ancak kitap okumak beyni geliştirdiği için doğruyu yanlıştan ayırmayı sağlayıp doğrudan sağlığına zarar verecek eylemleri gerçekleştirmesini önleyebilen ve fiziksel açıdan sağlıklı olmaya bir derecede yardımcı bir etken olarak görülmektedir. Ayrıca fiziksel açıdan sağlıklı bir bireyin veya fiziksel sağlığını koruyan

bir bireyin, sağlıklı bir bireye oranla zorlu görev ve şartlara dayanım açısından lider olmaya daha yatkın görüleceği de söylenmesi mantıklı bir sav olarak görülmektedir (Yılmaz, 2012).

Bir liderde olması gereken güçler ve özellikler ile kitap okuma kültürünün sağladığı yararların ilişkisine bakıldığında liderlik özelliklerinin kitap okuma kültürü ile arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Çalışmada açıklanan bütün bu özelliklere, güçlere ve daha birçok özelliğe sahip olan insanlar olarak liderlerin okuma kültürünün gelişmiş olduğu yani çok kitap okuduklarını ve liderlik durumu ile okuma kültürü arasında güçlü bir bağ olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile bir insanın lider olabilme olasılığı güçlü bir okuma kültürü sayesinde artabilmektedir. Bununla beraber Kaya ve Pekel (2021, s. 327)'in çalışmasında okumaya eğilim göstermek zaten lider olmayı sağlayacak unsurlardan biri olarak gösterilmiştir. Bu durum; liderlik ve okuma kültürü arasında burada açıklanan bu olumlu bağlantının teorik olarak da destek bulunduğunu ispatlamaktadır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN OKUMA KÜLTÜRÜ VE LİDERLİĞİ

Literatür Değerlendirmesi

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürü ve liderliği arasındaki bağlantıyı açıklamak amacıyla yapılan bu çalışmadan önce alanyazında Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürü ve liderliğinin bağlantısına ilişkin olarak çeşitli çalışmalar ortaya konmuştur. Bu çalışmalardan biri Müjgan Cunbur (1981) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu kitapların çeşitliliği, kitaplara karşı duyduğu sevgi, derinlemesine araştırma merakı incelenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bilim, kültür alanında ilerlemeyi kitap okuma ile bağlantılı gördüğü vurgulanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürüyle liderliği arasındaki bağlantıya dikkat çekilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürüne ilişkin önemli sayılabilecek bir diğer çalışma Hakan Anameriç'e aittir. Anameriç (2005) çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün kütüphanesinde bulunan kitapların sayı ve konu çeşitliliği açısından zengin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün kitaplarının fazlalığından dolayı yeni bir kütüphane yaptırıldığı da belirtilen bir diğer konu olmuştur. Diğer yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün kütüphanesinde yazarlarının Mustafa Kemal Atatürk için bizzat imzaladığı veya Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf ettiği kitapların bulunduğu da Anameriç (2005)'in çalışmasında açıklanmıştır. Bunlarla beraber

Anameriç (2005) çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün edebiyattan tarihe, Fransızcadan Yunancaya dek farklı alan ve dillerde eserler okuduğunu belirtmiştir. Anameriç (2005) çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün güçlü okuma alışkanlığının bir sonucu olarak, yaptığı devrimlerde başarıya ulaştığını ve ilerici bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu kitapların üzerine notlar alarak okuduğu yine Anameriç (2005)'in çalışmasında belirtilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürü ile ilgili önemli sayılabilecek bir başka çalışma Afet İnan'a aittir. İnan (1950)'in çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün bilime, kültüre, eğitime her zaman önem verdiği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında hastalığının şiddetinin arttığı ve kitap, gazete okuyacak hali olmadığı zamanlarda Afet İnan'ın Mustafa Kemal Atatürk'e kitap, gazete okuduğu yine bu çalışmada belirtilmiştir (İnan, 1950, s. 342-343). Bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma sevgisinin büyüklüğünü göstermektedir.

Bu konuda önemli sayılabilecek diğer çalışmalar ise Leman Şenalp'e aittir. Şenalp (1981, 1989, 2002, 2005)'in çalışmalarında Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün gelişmesinde; farklı alanlardan, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi farklı dillerde eserleri okumasını sağlayan okuma sevgisinin önemi vurgulanmıştır. Yabancı dil öğrenme bilincinin etkisinin altı çizilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün içinde bulunduğu şartların zorluğunu düşünmeksizin derin bir şekilde kitap okuduğu belirtilerek, kitap okuma sevgisinin yoğunluğu açıklanmıştır. Ayrıca bu sevginin oluşumunda Mustafa Kemal Atatürk'ün babası Ali Rıza Bey'in ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşadığı sosyal ortam ile okul ortamının etkisine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu *Les Turcs Anciens et Moderne, Histoire Ancienne de l'Orien, With the Turks in Palestine: Menakıb-i Hünerveran, Silahdar Tarihi* gibi birçok tarih kitabının adı belirtilerek kitapların konusu açısından tarih merakına vurgu yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün sansüre karşı oluşunun altı çizilmiştir. Bu çalışmalara ilişkin önemli diğer bir husus, Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı işlerin, devrimlerin sağlamlığının; okuduğu eserler, bilime ve eğitime verdiği değer sayesinde olduğunun belirtilmesidir. Ayrıca bu çalışmalarda, Mustafa Kemal Atatürk'ün kitaplara ve kütüphanelere verdiği önemden bahsedilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Okuma Kültürü ve Liderliğinin İlişkisi

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma tutkusu bilinen bir gerçektir. Bunu, Mustafa Kemal Atatürk henüz çocukken oyun oynamak yerine kitap okumayı tercih etmesinden veya ölmeden kısa bir süre öncesine dek okuma eylemini (Mustafa Kemal Atatürk'ün ölmeden kısa bir süre önce okuduğu son eser *Belleten Dergisi*'dir) sürdürmesinden anlıyoruz (Anameriç, 2005; Borak, 1992, s.83, 2004, 166; Turan, 2017, s. 70; Günsev, 1998, s. 593; Güler, 2013, s. 100). Mustafa Kemal Atatürk, okumak istediği kitapları yanında taşımaktaydı; bu da Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma tutkusunun büyüklüğünün bir başka kanıtıdır (Şenalp, 2002, s. 173). Üstelik Atatürk'ün en sevdiği armağanın kitap olması da onun kitap okuma kültürünün büyüklüğünün bir başka kanıtı olarak görülmektedir (Cunbur, 1981, s.124; Güler, 2013, s. 109, 2015, s. 10; Yılmaz, 2017; Örün Çınar, 2019, s. 7-9, 49-51).

Mustafa Kemal Atatürk, bilime, eğitime, edebiyata, dolayısıyla okumaya her zaman çok önem vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin lideri olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup, devrimlerle temelini sağlamlaştırmasını sağlayan unsurlardan biri, çok okuması, bir diğeri de onun analiz ve sentez yeteneği, ileri

görüşlülüğüdür. Mustafa Kemal Atatürk'ün analiz ve sentez yeteneğinin, düşünce gücünün, ileri görüşlülük özelliğinin gelişmesinde-tıpkı bilgilenmesine yaptığı katkılarda olduğu gibi- okuma kültürünün etkisi olmuştur (Anameriç, 2005; Güler, 2013, s. 92, 119, 2015, s. 5-6; Günsev, 1998, s. 589, 594; İnan, 2009; Şenalp, 1981, s. 3, 2002, s. 177-178, 2005, s. 349-350; Taş, 2010; s. 76-77, 80; Turan, 2017, s. 63; Yılmaz, 2017; Yakınlarından Hatıralar, 1955, s. 51-52; Mustafa Kemal Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2006). Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün; bilgisine, kültürüne yaptığı katkılar yalnızca bir lider olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıyla somutlaşmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün liderliğine yaptığı katkılar aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün *Cumalı Ordugahı - Süvari: Bölük, Alay, Liva Talim ve Manevraları, Zabıt ve Kumandan ile Hasbihal, Geometri, Nutuk* gibi askeriyeden geometriye, edebiyata kadar farklı alanlarda çeşitli eserler vermesiyle, geometri alanında terimler üretmesiyle ve bu ürettiği eserlerle yine Türkiye Cumhuriyeti'ni ilerletmesiyle de somutlaşmıştır (Anameriç 2005; Balbay, 2021, s. 84; Borak, 1992, 2004; Cebesoy, 2021, s. 47; Güler, 2013, s. 147-154; Günsev, 1998, s. 594; İnan, 2009; Milli Savunma Üniversitesi, t.y.; Örnekol, 1982, s.16; Özdemir, 1999, s. 228; Saraç, t.y.; 5-7; Sönmez, 1998; Şenalp, 1981, s. 3-5, 2002, s. 175; Uğurlu, 1982, s.14-15). Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk kitapların dilinin Türkçeleştirilmesi, kütüphanelerin kurulması, kitapların yasaklanmasına engel olmak gibi kitaplarla ilgili de olumlu girişimler yapmış bir liderdir (Günsev, 1998, s. 592; Perin, 1981, s. 78; Yılmaz, 2017). Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli kararlar vermeden önce roman okuma alışkanlığı, Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli konularda doğru kararlar verebilmesi ile kitap okuma alışkanlığı arasındaki ilişkiyi kanıtlamaktadır. Bunlara ek olarak Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'yi her alanda ilerletmek isteyen bir liderdi. Bu ilerlemenin ancak bilim, eğitim, kültür, sanat ve okumakla mümkün olacağını, "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür." sözünde ve "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." sözünde açıklamıştır (Baydar, 1973, 189-197; Borak, 2004; Cunbur, 1981, s. 119-122; Emre, 1960, s. 313-317; Güler, 2013, s. 111-112, 2015, s. 11; Günsev, 1998, s. 589, 594; İnan, 1999, 2009; Mustafa Kemal Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2006, s. 19-20, 179, 202; Özdemir, 1999, s. 228; Saraç, t.y., s. 7; Sönmez, 1998; Sherrill, 2019, s. 35; Şenalp, 1981, s.4-8, 2002, s. 174, 2005, s. 350, 355; Tütengil, 1998; Perin, 1981, s. 54, 73-76, 90, 97-99, 119; Kula, 2018, s. 229-230, 251, 285, 297-302, 338). Zira Mustafa Kemal Atatürk okuma eylemi gerçekleştirirken okudukları üzerine düşünen bir lider olmuştur. Bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ü bir lider olarak başarılı kılan unsurlardan biridir (Güler, 2015, s. 7; Özdemir, 1999, s. 222).

Mustafa Kemal Atatürk sağlam bir okuma kültürüne sahip bir lider olarak yalnızca kendisinin okumasına önem vermemiş, toplumsal anlamda bir toplum için her zaman okumanın önemini vurgulamıştır; toplumdaki her bireyin okuması, eğitim alması onun için önemli olmuştur. Örneğin kimi zaman Mustafa Kemal Atatürk tarih ve edebiyat gibi alanlardan okuduğu eserleri başkalarına da tavsiye etmiştir. Özellikle toplumun okuma kültürü kazanabilmesi için yaptığı iş ve eylemlerle bir anlamda toplumsal çapta okuma kültürünün önemine dikkat çekmiştir. Buna Mustafa Kemal Atatürk'ün "...Eğer kitap okumasaydım, bu yaptıklarımın hiçbirini yapamazdım." sözü ise bir kanıt sayılabilir (Anameriç, 2005, s. 1118; Arı, 2006, s.7; Mustafa Kemal Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2006; Balbay, 2021, s. 82; Borak, 1992 s. 78, 81-83; Cumhurbaşkanlığı, 2006, s. 9-13; Cunbur, 1981,

s. 124-125; Ellison, 1973, s. 160; Emre, 1960, s. 313- 317; Ertop, 1987, s. 82; Güler, 2013, s. 92-95, 100-112, 122, 2015; Günsev, 1998, s. 589-592, 594; Ilgar, 1973, s. 13-14, 16- 17; A.M. İnan, 1996; A.A. İnan, 1999, 2009; İnce Samur, 2017, s.212; Özdemir, 1999; Saraç, t.y.; Sherrill, 2019, s. 35; Soyak, 2005, s. 45; Sönmez, 1998, 216-219,229-232 ; Şenalp, 1981, s. 3-4, 1989, 2002, 2005; Taş, 2010, s.76; Tezer, 2019, s. 92, 95,104-108; Turan, 2017, s. 63-70; Ulusu, 2017, s.53-54; Vurkaç, 1985; Yılmaz, 2017; Kula, 2018, s. 294, 338-339; Yakınlarından Hatıralar, s. 49-50).

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürü irdelenirken okuma tutkusunun boyutlarını incelemek de gerekmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, güçlü okuma tutkusu olan bir liderdi ve bu tutku ile beraber sansüre karşı koymuş ve yeri geldiğinde dönemin yasaklı kitaplarını okumaktan, kendisi ile ilgili yanlış bilgiler içeren Türkiye Cumhuriyeti'nde yasaklanan bir eserin yasağını kaldırmaktan da çekinmemiştir (Akyüz, 1981; Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 2001; Atay, 2021, s.560- 561; Balbay, 2021, s. 82-84; Baydar, 1973; Borak, 1992, s. 78, 81-83, 2004, s. 157, 164-165; Cebesoy, 2021, s. 42-45; Cumhurbaşkanlığı, 2006, s. 9-13; Cunbur, 1981, s. 124-125; Emre, 1960, s. 313-317; Ertop, 1987, s.82; Genel Kurmay Başkanlığı, 2008; Güler, 2003, s. 173, 2013, s. 92-93, 96-109, 119, 126, 128, 129-130, 2015, s. 6-11; Günsev, 1998, s. 590-592, 594; Ilgar, 1973, s. 13-14, 16-17; A.M. İnan, 1996; A.A. İnan 2009; Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1973; Özdemir, 1999, s. 217-221, 223-228; Özerdim, 1963; Saraç, t.y., 5-6; Sherrill, 2019, s. 35; Soyak, 2005, s. 45; Sönmez, 1993, s. 36-37, 53-57, 1998, s. 225-229; Şenalp, 1981, s. 3-4, 9-23, 1989, 2002; Taş, 2010; s. 76- 80; Tezer, 2019, s. 92, 95,104-108, 2005; Turan, 2017, s. 64, 68-70, 2019; Ulusu, 2017, s. 53-54; Vurkaç, 1985, s. 81-85; Uyguner, 1971; Yakınlarından Hatıralar, s. 50; Yılmaz, 2017; Kula, 2018, s. 239, 251-252, 257-258, 270, 294-295, 321, 333, 335, 338, 340-341).

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma tutkusunun gücü, çok farklı alanlarda ve bir araştırmacı gibi çok uzun saatler boyunca okuma eylemi gerçekleştirmesi ile görülmektedir. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduklarını sorgulayıp kimi zaman okudukları üzerine tartışarak, okudukları üzerine notlar alarak, önemli gördüğü yerlerin altını çizerek okuması da bu gücü destekleyen göstergeler olarak görülmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluğundan itibaren bütün hayatı boyunca okuduğu kayda geçen eser sayısının üç binden fazla olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu eserlerin bibliyografik künyesi dört bin iki yüz seksen dokuzdur. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün on bin ciltten fazla eser okuduğu da var olan bilgiler arasındadır. Buna ilaveten Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu eser sayısının dört bin beş yüz ile beş bin arasında olduğuna ilişkin tahmin yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün sayıca bu kadar çok eser okuması onun güçlü bir okuma kültürüne sahip olduğunu gösteren bir diğer kanıttır (Anameriç, 2005; Balbay, 2021, s. 83-84; Borak, 1992, s. 82-83, 2004, 164-165; Güler, 2013, s. 110, 118, 126-130, 2015, s. 6-11; Günsev, 1998, s. 589-591, 594; Ilgar, 1973, s. 13-14, 16-17; A.M. İnan, 1996; A.A. İnan, 1999, 2009; Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1973, s. 668; Özdemir, 1999; Saraç, t.y., s. 2-6; Sönmez, 1993, s. 36-37, 53-57; Şenalp, 1981, s. 3, 7-23; 2002, 173, 2005; Taş,

2010, s. 76-80; Turan, 2017, s. 64-65, 67-68; Ulusu, 2017, s. 53; Vurkaç, 1985, s. 60, 81-85; Tüfekçi, 1983; Yakınlarından Hatıralar, 1955, s. 8; Yılmaz, 2017; Kula, 2018, s. 258-259, 294-295, 321, 333, 335-336, 338-341).

Mustafa Kemal Atatürk, gerek Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmadan önce gerekse kurduktan sonra neredeyse her boş anında, okumaktan gözleri yaşarsa da gözlerini tülbent, kaput bezi parçalarına silerek, durmadan okumaya devam etmiş bir liderdir. Mustafa Kemal Atatürk okuduğu eserin uzunluğuna-kısalığına bakmaksızın başta tarih ve sonra da en fazla dil alanı olmak üzere felsefe, siyaset, edebiyat, ekonomi, hukuk gibi birçok farklı alandan, farklı tür ve konularda ve farklı dillerde çeşitli eserleri derinlemesine okumuş bir liderdir. Örneğin “Mustafa Kemal Atatürk tarih kitaplarını okurken hep harita ile takip ederek okuyan ve savaş için krokiler çizen bir liderdi.” Bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih bilgisinin yanında savaşlardaki başarısını arttırmasını sağlayabilecek ve Kurtuluş Savaşı'nı kazanmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasını sağlamaya yardımcı olacak bir etken olarak görülebilir (Anameriç, 2005; Özdemir, 1999, s. 218; Sönmez, 1993, s. 57; Örün Çınar, 2019, s. 50-51).

Mustafa Kemal Atatürk okuma kültürünün güçlülüğü doğrultusunda okuma eylemine ve bu eylemin paralelinde kitaplara, kütüphaneye her zaman çok önem vermiştir (Borak, 1992, s. 81, 2004, s. 163; Cunbur, 1981, Güler, 2013, s. 113-117; Günsev, 1998, s. 591; İnan, 1999; İnan, 2009, s. 422; Özdemir, 1999, s.217; Sönmez, 1998, s. 229-232; Şenalp, 2002, 2005; Yılmaz, 2017). Mustafa Kemal Atatürk'ün kütüphanesi oldukça zengindi; özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşadığı dönem düşünülürse zor bulunabilecek, nadir nitelikli eserler de bu kütüphanede bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra Mustafa Kemal Atatürk'e ilk kullandığı kütüphane yetersiz gelmiş ve kullanabilmek için ikinci bir kütüphane kurdurtmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk çeşitli kütüphanelerden de yararlanmış bir liderdi, kütüphanelerden aldığı kitapların üzerine herhangi bir işaret koymadan, not yazmadan o kitapları kullanmıştı (Anameriç, 2005; Borak, 1992, s. 82, 2004, s. 162-163; Güler, 2013, s. 113-114, 115-117, 2015, s. 8; Günsev, 1998, s. 590; Kula, 2018, s. 339; Örün Çınar, 2019, s. 50, 52; Özdemir, 1999, s. 227; Saraç, t.y., s. 2 ; Sönmez, 1998, s. 230-231; Şenalp, 1981, s. 3-23, 2002, s. 173-174; Turan, 2017, s. 64, 69; Tütengil, 1998; Yılmaz, 2017). Mustafa Kemal Atatürk'ün kütüphane saygı ve sevgisine paralel olarak okuma kültürünün güçlü olduğunu açıkça gösteren başka birkaç örnek vermek gerekirse; Mustafa Kemal Atatürk hastalığında kendisi kitap okuyamadığı için Ayşe Afet İnan Mustafa Kemal Atatürk'e kendi okuduklarını özetleyerek anlatmış (İnan, 1950, s. 342-343, 2009, s.19; Günsev, 1998, s. 593; Yılmaz, 2017); bilmediği yabancı bir dildeki kitapları o dili iyi bilen arkadaşlarına veya uzmanlara okutan bir lider olmuştur (Turan, 2017, s. 69). Türkiye'nin elçilikleri aracılığı ile yurt dışından çeşitli konularda eserler sipariş veren ilk ve tek cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür (Güler, 2013, s. 121; Özdemir, 1999, s. 227; Şenalp, 2002, s. 173; Turan, 2017, s. 70). Tüm bunlar Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünü vurgulamasının yanında Mustafa Kemal Atatürk'ün kütüphanelere ve okumaya karşı duyduğu saygı ve sevginin kanıtıdır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün birdenbire kendiliğinden

Külekci, İ.

gelişmediği söylenebilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün oluşumunda babasının, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının olumlu etkisi vardır (Borak, 2004, s. 12-13; Cunbur, 1981, s. 124; Güler, 2013, s. 26, 33, 38, 40-41, 49; İnan, 1999; Saraç, t.y., s. 1; Turan, 2019). Mustafa Kemal Atatürk'ün tüm ailesinin okuma kültürüne ilişkin yeterli kaynak bulunmamaktadır (Örün Çınar, 2019, s. 7). Ancak Ali Rıza Bey'in, Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürü edinmesi üzerinde olumlu etkisi mevcuttur. Bu doğrultuda bir bireyin okuma kültürü edinme sürecinde ailenin önemli olduğuna ilişkin var olan kuramsal bilginin Atatürk'ün yaşamında bir dereceye kadar gerçek anlamda doğrulandığı söylenebilir. Aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşadığı sosyal çevre ve arkadaş çevresi de onun okuma kültürü edinmesinde ve dolayısıyla düşünce yapısının oluşmasında önemli olmuştur (Cebesoy, 2021, s.13; Özdemir, 1999, s. 218-219; Sönmez, 1993, s. 20-23; Şenalp, 1989, s. 369-370, 2002, s. 171; Taş, 2010 s. 72-75; Turan, 2019).

SONUÇ

Okuma kültürü ile liderlik arasında önemli bir ilişki vardır. Okuma kültürünün güçlü oluşu bireylerin lider olabilme potansiyelini arttırmada büyük destek sağlamaktadır. Okuma kültürünün güçlü olması, bir liderin zekâ seviyesini yükseltmekte, bilgisini arttırmakta, eleştirel düşünebilmesini sağlamakta ve empati, adalet duygularını, sosyal anlamda gücünü geliştirmektedir.

Liderlerin ortak yönlerinden biri, okuma kültürünün güçlü olmasıdır. Çalışma kapsamında okuma kültürü güçlü olan bir liderde sahip olunan özellikler ile Mustafa Kemal Atatürk özelinde elde edilen sonuçlar şöyledir:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik vasfını besleyen önemli olgulardan biri, güçlü okuma kültürüne sahip olmasıdır.
- Mustafa Kemal Atatürk çok farklı alanlardan birçok eser okumuştur. Eserleri, derinlemesine sorgulayarak ve tartışarak okumuştur.
- Mustafa Kemal Atatürk, okuma eylemini, sahip olduğu maddi ve manevi olanakları ve bedeninin dayanma gücünü sonuna dek kullanarak gerçekleştirmiştir.
- Atatürk, kitaplara, kütüphanelere değer vermiş, kütüphaneleri yaşamı boyunca etkin kullanmış ve kütüphanelerden aldığı kitapların üzerine not almaktan kaçınarak, “kütüphane kurumuna ve kütüphaneden alınmış emanet eserlere saygısını” kanıtlamıştır.
- Mustafa Kemal Atatürk, okuma eylemi kapsamında okunacak eserlerin içeriği hususunda düşünce özgürlüğüne saygılı davranmıştır.
- Mustafa Kemal Atatürk, okuma eyleminin bütün bir toplum için önemli ve gerekli olduğuna, toplumsal gelişmenin bu şekilde sağlanabileceğine inanmış bir liderdir.
- Mustafa Kemal Atatürk'ün okuma kültürünün güçlü olması sayesinde kitaplar yazan bir lider olmuştur.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda beni yönlendiren ve destekleyen Hocam Prof. Dr. Bülent Yılmaz'a çok teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1981, Ekim). Mustafa Kemal Atatürk'te Namık Kemal'in etkisi ve Abdülhamit döneminde yasak kitaplara ilişkin iki belge. *Belleten*, 45 (180), 501-511. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1691/tur>
- Aksaçlıoğlu, A. ve Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3-28. <http://www.booking.com/index.html?aid=398438&label=webslice>
- Alkın, M. C. (2006). *Liderlik özellik ve davranışlarının belirlenmesi ve konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi. <https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/1480/m27.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Anameriç, H. (2005). Mustafa Kemal Atatürk'ün Afet İnan'da kalan kitapları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(63), 1115-1140. <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/237/tur>
- Arı, K. (2006). Atatürk'ün yazarlığı ve gazeteciliği. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 3-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235719>
- Arıcı, A.F. (2008). Okumayı niye sevmiyoruz? Üniversite öğrencileri ile mülakatlar/Why don't we like reading? Interviews with undergraduates. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 91-100. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/19559/208513>
- Arıkan, S. (2001). Liderlik. S. Güney (Yay. Haz.). *Yönetim ve organizasyon içinde* (ss.285-307). Nobel Yayıncılık.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri 1-3* [Elektronik versiyon]. Divan Yayıncılık Limited Şirketi. https://www.academia.edu/38491744/Atat%C3%BCrk%C3%BCn_S%C3%96YLEV_VE_DEME%C3%87LER%C4%B0_pdf
- Atatürk'ün okuduğu kitaplar*. (2001). (Cilt. 1-24). Anıtkabir Derneği Yayınları.
- Atay, F. R. (2021). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık (1961 yılında orijinali yayımlanan eser)
- Balbay, M. (2021). *Heyecan yaşanmaz*. Cumhuriyet Kitap.

Borak, S. (2004). *Atatürk ve edebiyat*. Kırmızı Beyaz Yayınları.

Borak, S. (1992, Kasım). Atatürk'ün okuduğu kitaplar ve kitaplığı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(25), 73-83. <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Sadi-BORAK-Atat%C3%BCrk%C3%BCn-Okudu%C4%9Fu-Kitaplar-ve-Kitapl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf>

Cebesoy, A.F. (2021). *Sınıf arkadaşım Atatürk*. (Emre Tansu Keten, Haz.). İnkılap Kitabevi. (1967'de orijinali yayımlanan eser)

Cumhurbaşkanlığı. (2006). *Atatürk'ün kitaplığı*. Kardelen Ofset.

Cunbur, M. (1981). Atatürk'e göre bilim, kültür, kitap ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 30(3), 119-127. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1581>

Çapoğlu, E., Alcıl, A., Ermiş, H. ve Uludağ Kırçıl, R. Odak. (2021, Temmuz). *Yaratıcı okumaya bir "odak"* [Elektronik versiyon]. (Erhan Çapoğlu, Haz.). Sonçağ Yayıncılık. https://www.researchgate.net/profile/Erhan-Capoglu/publication/357777980_YARATICI_OKUMAYA_BIR_ODAK/links/61df04643a192d2c8af712bc/YARATICI-OKUMAYA-BIR-ODAK.pdf

Ellison, G. M. (1973, Ocak). *Kuva-i milliye Ankarası - bir İngiliz kadını gözüyle* (İbrahim S. Turek, Çev.). Milliyet Yayınları.

Emre, A.C. (1960). *İki neslin tarihi (Mustafa neler yaptı?)*. Hilmi Kitabevi.

Erduran, M.M. (2018). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu ile fen fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme ve empati kurma düzeylerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Bartın Üniversitesi. <https://acikerisim.bartın.edu.tr/bitstream/handle/11772/477/Mert%20Mazhar%20ERDURAN.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ertop, K. (1987, Ağustos). Cephane sandığında kitap taşıyanlar ve kitabı kâğıt hamuru yapanlar *Ayın Dosyası*, 80-82. <http://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/138281>

Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M.O., Çakı, G. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi sürecinde okuma alışkanlığının propaganda posterlerinde sunumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 406-431. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1233603>

Genel Kurmay Başkanlığı. (2008). *Atatürk'ün not defterleri*. Genel Kurmay Yayınları.

Güler, A. (2015). Mustafa Kemal'i Atatürk yapan okuma sevdası. *Anıtkabir Dergisi*, (56), 5-11. <https://www.anitkabir.com.tr/Files/Dergi/Anitkabir-Dergi-56.pdf>

Güler, A. (2013). *Dehanın kodları*. Truva Yayınları.

Güler, A. (2003). *Atatürk ve cumhuriyet*. Türk-Ar Yayınları.

- Günsev, M. (1998, Mart). Atatürk ve kitap. 3. *Uluslararası Mustafa Kemal Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim 1995 Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* içinde (ss. 589-595). Mustafa Kemal Atatürk Araştırma Merkezi.
- İlgar, İ. (1973). *Asım Gündüz- hatıralarım*. Kervan Yayınları.
- İnan, A.A. (2009). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler* [Elektronik versiyon]. (Arı İnan, Haz.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (1950’de orijinali yayımlanan eser) https://www.academia.edu/50995768/Afet_%C4%B0nan_Atat%C3%BCrk_Hakk%C4%B1nda_Hat%C4%B1ralar_ve_Belgeler
- İnan, A.A. (1999, Aralık). *M. Kemal Atatürk’ten yazdıklarım* [Elektronik versiyon] (Kolektif, Haz.). Yenigün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık Anonim Şirketi (1971’de orijinali yayımlanan eser). <http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/kitap/inan.pdf>
- İnan, A. (1950). Atatürk’ün karakter hususiyetlerinden birkaç örnek ve onun son günleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8(3), 339-344. <https://dergipark.org.tr/pub/dtcfdergisi/issue/66714/1043482>
- İnan, A. M. (1996, 3 Aralık). *Atatürk’ün not defterleri* [Elektronik versiyon]. (Nurten Sıcağyüz, Yay. Haz.). Gündoğan Yayınları. [http://www.kavak.org.tr/upload/files/Atat%C3%BCrk'%C3%BCn%20Not%20Defterleri%20-%20Ali%20Mithat%20%C4%B0nan%20\(%20PDFDrive%20\).pdf](http://www.kavak.org.tr/upload/files/Atat%C3%BCrk'%C3%BCn%20Not%20Defterleri%20-%20Ali%20Mithat%20%C4%B0nan%20(%20PDFDrive%20).pdf)
- İnce Samur, A. Ö. (2017, 6 Mart). Okuma kültürü edinme sürecinde ilkökul dönemi (6-10 yaş). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 50(1), 209-230. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/508578>
- İnce Samur, A. Ö. (2014, Şubat). Türkiye’deki ve dünyadaki çalışmaların tanıklığında “okuma kültürü”. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 157-188. <https://hayefjournal.org/Content/files/sayilar/75/157.pdf>
- Karaaslan, S. (2016). Türk Eğitim Politikasında Okuma alışkanlığı. *Bilgi Dünyası*, 17 (1), 104-119. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/73/67>
- Kaya, A. ve Pekel, A. (2021). Sporda liderlik. Arıkan, G. ve Çimen, E. (Ed.). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimi* içinde (ss. 323-369) [Elektronik versiyon]. Efe Akademi Yayınları https://books.google.com.tr/books?id=vytjEAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=BEDEN+E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0+VE+SPOR+B%C4%B0L%C4%B0M%C4%B0&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=BEDEN%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0%20VE%20SPOR%20B%C4%B0L%C4%B0M%C4%B0&f=false
- Kaya, M. (2014). Okuma kültürü ve çocuk edebiyatı. *Türk Dili*, 107(756), 608-622. <https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/sureli-yayinlarimiz/aralk-2014/>
- Kayadibi, F. (2003). Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10137>
- Kaygas, E. (2019, Temmuz.). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/127770/yokAcikBilim_10272523.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Kershaw, I. (2008). *Hitler: A biography* [Elektronik versiyon]. W.W. Norton & Company. https://books.google.com.tr/books?id=YadFavyLuGEC&printsec=frontcover&dq=hitler+a+biography&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=hitler%20a%20biography&f=false

Kesebir Toktar, E. (2012). *Edirne ili merkez ilçesinde bulunan ilköğretim 1. kademe öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve kütüphane kullanımları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi. <https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/2300/126.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kızıldaş, Y. (2011). *Sınıf öğretmeni adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Van ili örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/708072/yokAcikBilim_412925.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Koranoz, S. (2020). *Abraham Lincoln hakkında özet bilgi derlemesi*. https://www.academia.edu/42139063/ABRAHAM_L%C4%B0NCOLN

Körkuyu, S.A. (2014). *Okuma kültürünü edindirme sürecini etkileyen temel değişkenlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=eHikLucuY6W6EnCwNi86ew&no=Wo0YBy2SRCEpqTRmGioHRg>

Kula, O. B. (2018). *Türkiye’de aydınlanma ve Atatürk devrimleri*. Tekin Yayınevi.

Kural, V. (2018). *Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile akademik özyeterliklerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi. <https://acikerisim.bartın.edu.tr/bitstream/handle/11772/2023/Vahdettin%20Kural.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kurulgan, M. ve Çekerol, S. (2008). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 237-258. <http://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/329/544378.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lickteig, Mary J. ve Russell, Jill. F. (1993). Elementary teachers’ read-aloud and practices. *Reading Improvement*, 30, 202-208. <https://www.proquest.com/openview/953f878f5201df94f3862276efcfda03/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2030479>

Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü. (1973). *Atatürk’ün özel kütüphanesi’nin kataloğu: Anıtkabir ve Çankaya bölümleri*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.

- Milli Savunma Üniversitesi. (t.y.). *Atatürk'ün yazmış olduğu kitaplar*.
https://www.msu.edu.tr/img/DaireBaskanliklari/veritaban%C4%B1/Ataturkun_yazdigi_kitaplar.pdf
- Ortaş, İ. (2014). Türkiye ve dünyada kitap okuma değerlerinin karşılaştırması ve sosyal yaşamımıza etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 28 (3), 323-337. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/808005>
- Örnekol, Ö. (1982, Kasım). Tarihsel bir anı. *Bilim ve Teknik*, (180), 16.
<https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=15&sayi=180&sayfa=14&yil=1982&ay=11&yaziid=2858>
- Örüm Çınar, T. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının kütüphaneleri: Bugünkü durumu ve geleceği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=L4Ai297LmkbYvc34gcOw5Q&no=0XmAfbrUunHD4DanqkEWyw>
- Özdemir, N. (1999, Haziran). Atatürk'te okuma tutkusu ve kitap sevgisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 217-228. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55118>
- Özerdim, S.N. (1963). *Atatürk devrimi kronolojisi*. Varlık Yayınları.
- Öztürk, D. S. ve Aksoy, E. (2016). İlköğretim öğrencilerinin okuma alışkanlığına ilişkin veli görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2).
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/226831>
- Perin, C. (1981). *Atatürk kültür devrimi*. İnkılap ve Aka Yayınları.
- Polat, M. (2017, Ocak). *Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile yaratıcılık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adıyaman Üniversitesi.
http://dspace.adiyaman.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12414/1860/10141755_tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Polat, M. ve Konaş, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin yaratıcılık düzeylerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1702-1721 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/555027>
- Saraç, B. (t.y.). *Atatürk ve kitap*. <http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/atailkuyg/icerik/bunyaminsarac.pdf>
- Sherrill, C. H. (2019, 27 Temmuz). *Bir elçiden Gazi Mustafa Kemal*. Tercüman Yayınları.
- Soyak, H. R. *Atatürk'ten hatıralar*. (2005). Yapı Kredi Yayınları (1973'te orijinali yayımlanan eser)
- Sönmez, C. (1998). *Atatürk'te edebiyat sevgisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sönmez, C. (1993). *Atatürk ve okuma sevgisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sertoğlu, R. (2010). *Stratejik liderlik*. Etap Yayınevi.

- Şenalp, L. (2005). Atatürk'ün okuduğu uygarlık tarihleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(3), 349-355.
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/125/123>
- Şenalp, L. (2002). Atatürk'ün kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(2), 171-178.
<http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/884/877>
- Şenalp, L. (1989, Mart). Atatürk'te okuma tutkusu. *Mustafa Kemal Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 5(14), 369-377. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: V / Mart 1989 / Sayı: 14 | Araştırma Merkezi (atam.gov.tr)
- Şenalp, L. (1981). Atatürk- kitap ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 30(1), 3-23.
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1522/1514>
- Tanju, E. H. (2010). Çocuklarda kitap okuma alışkanlığı'na genel bir bakış. *Aile ve Toplum*, 6(22), 30-39. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197991>
- Taş, S. (2010, 1 Haziran). Atatürk'ün düşünce yapısına etki eden unsurlar (öğretmenleri/okudukları). *Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi*, 2(2), 72-84. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/254847>
- Tezer, Ş. (2019). *Atatürk'ün hatıra defteri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (1972 yılında orijinali yayımlanan eser)
- Turan, Ş. (2019). *Atatürk'ün düşünce yapısını etkileyen olaylar, düşüncüler, kitaplar*. Türk Tarih Kurumu. (1989 yılında orijinali yayımlanan eser)
- Turan, Ş. (2017). *Mustafa Kemal Atatürk kendine özgü bir yaşam ve kişilik*. Bilgi Yayınevi.
- Tüfekçi, G. D. (1983). *Atatürk'ün okuduğu kitaplar: Özel işaretleri, uyarıları ve düştüğü notlar ile eski ve yeni yazılı Türkçe kitaplar*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tütengil, C. O. (1998). *Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak*. [Elektronik versiyon]. (Kolektif, Haz.). Varlık Yayınları. (1981 yılında orijinali yayımlanan eser)
https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk%27u_anlamak.pdf
- Uğur, U. ve Sarıoğlu Uğur, S. (2014). Yöneticilik ve liderlik ayrımında kişisel farklılıkların rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1),122-136.
https://www.researchgate.net/publication/328759434_YONETICILIK_VE_LIDERLIK_AYRIMINDA_KISISEL_FARKLILIKLARIN_ROLU
- Uğurlu, M.C. (1982, Kasım). Atatürk'ün yaşamında Matematik kültürünün değeri. *Bilim ve Teknik*, (180), 14-17.
<https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=15&sayi=180&sayfa=14&yil=1982&ay=11&yaziid=2858>
- Ulus, M.K. (2017). *Atatürk'ün yanı başında: Çankaya Köşkü kütüphanecisi Nuri Ulus'u'nun hatıraları* (1. Basım). İstek Yayınları.
- Uyguner, M. (1971, Kasım). Atatürk'ün okuduğu kitaplar. *Türk Dili*, 25(242), 123-130.
- Vurkaç, Y. (1985). *Atatürk ve kitap*. Milliyet Yayınları.

- Yakınlarından hatıralar.* (1955, 10 Haziran). Atatürk'ten Salih Bozok'a mektuplar. *Yakınlarından hatıralar* içinde (ss. 46-52). Sel Yayınları.
- Yakınlarından hatıralar* (1955, 10 Haziran). Hasan Rıza Soyak'tan hatıralar. *Yakınlarından hatıralar* içinde (ss. 7-27). Sel Yayınları.
- Yılmaz, B. (2017, 10 Kasım). Zor kararlar vermeden önce roman okuyan adam: Atatürk. *Bulent Yilmaz Blog*. <https://bulentyilmazblog.wordpress.com/2017/11/10/zor-kararlari-vermeden-once-roman-okuyan-adam-ataturk/>
- Yılmaz, B. (2012). Okuma alışkanlığının okuma başarısına etkisi: Ankara Keçiören Atapark İlköğretim Okulu öğrencileri üzerine bir araştırma. Külcü, Ö., Çakmak T. ve Özel, N. (Yay. Haz.). *Prof. Dr. Gülbün Baydur'a Armağan* içinde (ss. 209- 218). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/11695/Y%c4%b11maz.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yılmaz, B. (2012). Okumanın nörobiyolojisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (1), 142-147.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/811861>
- Yılmaz, B. (2002). Ankara'daki ilköğretim öğretmenlerinin okuma ve halk kütüphanesi kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(4), 441-460.
<http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/875/867>